

УДК 338.512

Веселовська О.В.,

*старший викладач кафедри фінансів,
менеджменту та економіки*

Інституту суспільства

*Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат економічних наук*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СОБІВАРТОСТІ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті розкрито сутність собівартості продукції як економічної категорії. Виявлено якісні та кількісні відмінності між собівартістю та витратами виробництва. Виокремлено та розглянуто класифікаційні ознаки досліджуваної категорії.

Ключові слова: собівартість продукції, витрати виробництва, суспільні витрати, ефективність виробництва, мінімізація витрат.

Актуальність. Однією з основних категорій внутрішнього середовища будь-якого економічного суб'єкта є собівартість виготовленої продукції (наданих послуг), процес визначення якої регламентується численними нормативними документами. Так, Г. Соколовська наголошує, що «у показнику собівартості сфокусовані практично всі діючі умови господарювання» [5]. Відображаючи рівень витрат на виробництво і реалізацію продукції, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Чим ліпше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), тим нижчою є собівартість його продукції. У зв'язку з цим собівартість є одним із основних показників ефективності виробництва, а визначення її економічної сутності – важливою передумовою для розуміння та управління витратами підприємства в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів щодо сутності та методів планування собівартості промислової продукції успішно займалися вітчизняні та іноземні автори. Ці питання були висвітлені у працях таких фахівців: Аврової І.А.,

Безруких П.С., Бірюліна Д.П., Врублевського Н.Д., Гаріфуліна К.М., Грецака М.Г., Голова С.Ф., Друрі К., Завгороднього В.П., Івашкевича В.Б., Карпової Т.П., Кашаєва А.Н., Кизенко О.О., Кірсанова В.Д., Клименко С.М., Котлярова С.А., Коцюби О.С., Нападовської Л.В., Палія В.Ф., Пушкаря М.С., Сатубалдіна С.С., Сопко В.В., Фостера Дж., Хорнгена Ч.Т. та ін.

Основний матеріал. М. Грецак та В. Гордієнко зазначають, що собівартість продукції – це «грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції» [7]. М. Чумаченко акцентує увагу на тому, що «собівартість продукції являє собою частину вартості цієї продукції, яка включає спожиті засоби виробництва (матеріальні затрати) і заробітну плату в грошовому виразі» [9]. А. Фабричнов вважає, що собівартість продукції – це «виражена в грошовій формі величина всіх витрат підприємства, відшкодування яких в даний момент необхідно йому для здійснення простого відтворення матеріальних благ» [8]. К. Кошкін розглядає собівартість як відокремлену частину суспільних витрат виробництва, які безпосередньо співвідносяться з вартістю як частина і ціле [1]. Згідно з Д. Сидоренко, собівартість – це «вартісна оцінка використовуваних у процесі виробництва продукції (товарів, послуг) сировини, матеріалів, палива, енергії, основних фондів, трудових ресурсів та інших витрат на її виробництво та реалізацію» [4]. Національний стандарт бухгалтерського обліку визначає собівартість як відображені в грошовій формі витрати підприємства на виробництво продукції, пов'язані з використанням основних засобів, сировини, матеріалів, палива, енергії, трудових та інших ресурсів [3]. Іншими словами, собівартість – це сукупність усіх витрат на виготовлення та реалізацію продукції.

Узагальнюючи визначення, наведені вище, можна дійти висновку про те, що собівартість відображає індивідуальні витрати підприємств на виробництво та реалізацію продукції. Однак насправді ця категорія є набагато ширшою. Як зазначає В. Сопко, «собівартість є місткою і багатогранною економічною категорією» [6]. Так, наприклад, собівартість може розглядатися як елемент відшкодування витрат. Це пов'язано з тим, що собівартість є або частиною ціни, за допомогою якої підприємство відшкодовує витрачені кошти на виробництво та реалізацію продукції, або части-

ною вартості, яка за рахунок обігу повертається підприємству задля відшкодування витрат і забезпечення безперебійної та ефективної діяльності. На нашу думку, найбільш повно розкриває суть категорії «собівартість» В. Палій, який зазначає, що «економічна сутність собівартості міститься у тому, що вона є перетвореною формою суспільних витрат і відокремленою частиною вартості продукту, яка відображає витрати засобів виробництва і заробітної плати на його створення і забезпечення їх відшкодування для продовження процесу виробництва» [2].

Якісна відмінність витрат виробництва від собівартості проявляється в тому, що у витратах виробництва відображаються затрати суспільно необхідної праці, а в собівартості – індивідуальні затрати підприємства. Це виявляється не тільки в тому, що в собівартості відшкодовуються затрати праці, які здійснені в конкретних умовах того чи іншого підприємства, але і в тому, що спожиті засоби виробництва враховуються в собівартості за цінами, відмінними від вартості.

Собівартість не збігається з витратами і кількісно, адже до її складу, відповідно з чинними положеннями, включається частина витрат (нарахування на соціальне страхування), дійсним джерелом відшкодування яких є додатковий продукт.

Кількісна відмінність витрат виробництва від собівартості також полягає в тому, що:

- 1) витрати співвідносяться з процесом виробництва взагалі, незалежно від його завершеності та характеру зв'язку з продуктом;
- 2) собівартість відображає завершеність виробництва, виділяє ту частину витрат, що співвідносяться з готовим продуктом.

Собівартість не просто категорія економічної науки, а й дуже розповсюджений показник і норматив господарського регулювання. З його використанням пов'язані певні матеріальні інтереси різних структур керування, причому не тільки в теорії, а й на практиці. Значимість цінових гарантій, підвищення ролі режиму економії особливо зумовлює значення собівартості в умовах ринкових відносин.

Собівартість продукції складається з витрат, різнорідних за своїм складом, економічним призначенням, роллю у виготовленні та реалізації продукції. Для кращого розуміння сутності досліджуваної категорії розглянемо її класифікаційні ознаки (табл. 1).

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ*

Собівартість	Характеристика
<i>За складом витрат</i>	
Технологічна	Сума витрат на здійснення технологічного процесу виготовлення продукції, за винятком витрат на куплені деталі та вузли. Включає витрати на: сировину, матеріали, паливо, енергію; технологічні потреби; заробітну плату виробничих робітників з нарахуваннями; технологічне обслуговування, ремонт та амортизацію обладнання
Цехова	Охоплює всі витрати цеху по випуску продукції: технологічна собівартість; вартість напівфабрикатів та послуг інших підрозділів; витрати на купівельні комплектуючі вироби; витрати на управління та обслуговування виробництва у межах цеху
Виробнича	Технологічна собівартість збільшена на суму витрат, пов'язаних з управлінням виробничими підрозділами, що випускають продукцію. Характеризує рівень витрат на виготовлення продукції
Повна	Сума виробничої собівартості виготовленої продукції, комерційних та адміністративних витрат за певний період
<i>За формою</i>	
Планова	Відображає індивідуальні витрати конкретного підприємства, котрі плануються, виходячи з норм, тарифів, цін, ставок поточного періоду. Розраховується як сума планових витрат
Нормативна	Розраховується на основі норм витрат матеріальних та трудових ресурсів, її величина може змінюватися, залежно від величини змін норм та нормативів, діючих на підприємстві
Фактична	Витрати конкретного підприємства, які виражені в грошовій формі за даних умов за звітний період

* Розроблено автором за матеріалами [5; 7–8].

Продовження табл. 1

Собівартість	Характеристика
<i>За ступенем узагальнення даних</i>	
Індивідуальна	Характеризує витрати окремого підприємства на випуск продукції
Фірмова	Включає витрати на виробництво та реалізацію продукції за групою підприємств, які входять в об'єднання, фірму, трест, холдинг
Середньогалузева	Характеризує середні по галузі витрати на виробництво одиниці продукції і розраховується на підставі індивідуальних показників собівартостей підприємств галузі
<i>За тривалістю розрахункового періоду</i>	
Місячна	Характеризує витрати окремого підприємства на випуск продукції за місяць, квартал або рік
Квартальна	
Річна	
<i>За складом продукції</i>	
Товарної продукції	Сукупність усіх витрат на виробництво всіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених для продажу або реалізації різним споживачам
Валової продукції	Показник величини витрат, що застосовується на підприємствах, для яких характерною рисою є нестабільна величина залишків незавершеного виробництва. Складається з виробничої собівартості продукції, реалізованої протягом звітного періоду; нерозподілених постійних загальновиробничих витрат; понаднормових виробничих витрат; її величина розраховується виходячи зі зміни величини нереалізованої продукції на початок і кінець розрахункового періоду
Незавершеного виробництва	Вартість продукції часткової готовності у зв'язку з незакінченим технологічним циклом її виготовлення на певну звітну дату

Продовження табл. 1

Собівартість	Характеристика
<i>За ступенем декомпозиції процесів</i>	
Собівартість процесу	Сукупність усіх витрат на реалізацію будь-якого виробничого або управлінського процесу
Собівартість виду діяльності	Охоплює витрати на реалізацію видів діяльності у межах будь-якого виробничого або управлінського процесу
Собівартість операції	Передбачає деталізацію видів діяльності у межах процесу та визначення загальної величини витрат за конкретною операцією

Висновки. Отже, для вдосконалення всієї системи економічних відносин, на базі якої здійснюється сучасне управління виробництвом, важливе значення має правильне розуміння економічної природи собівартості продукції, адже саме в ній різні за своїм характером і функціональною роллю ресурси за допомогою грошової форми зводяться до єдиного кількісного вираження. Це пояснюється тим, що в зниженні собівартості знаходять відображення практично всі складові ефективності виробництва: ріст продуктивності праці, економія сировини, матеріалів, палива та енергії, результативне використання виробничих фондів. Проте багато різних, найчастіше суперечливих думок вказує на те, що сутність цієї категорії не досить ще розкрита, а практика недостатньо озброєна науковими основами її використання в управлінні.

Джерела

1. Кошкин К.В. Организация компьютеризированных интегрированных производств в судостроении / К.В. Кошкин. – Николаев : УГМТУ, 1999. – 220 с.
2. Палий В.Ф. Основы калькулирования / В.Ф. Палий. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 288 с.
3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»»: за станом на 31 грудня 1999 р. № 318

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>

4. Сидоренко Д.Б. Пример использования ABC-метода для оценки операций / Д.Б. Сидоренко // Экономический анализ : теория и практика. – 2010. – № 11. – С. 34–41.
5. Соколовская Г.А. Себестоимость продукции в планировании и управлении промышленностью / Г.А. Соколовская. – М. : Экономика, 1987. – 136 с.
6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / В.В. Сопко. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
7. Управління витратами : навч. посіб. / [М.Г. Грещак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба та ін.] ; за ред. М.Г. Грещака. – К. : КНЕУ, 2008. – 264 с.
8. Фабричнов А.М. Издержки производства и себестоимость в сельском хозяйстве / А.М. Фабричнов. – М. : Экономика, 1979. – 200 с.
9. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленности производства США / Н.Г. Чумаченко. – М. : Финансы, 1971. – 156 с.

В статье раскрыта сущность себестоимости продукции как экономической категории. Выявлено качественные и количественные различия между себестоимостью и издержками производства. Выделены и рассмотрены классификационные признаки исследуемой категории.

Ключевые слова: себестоимость продукции, издержки производства, общественные расходы, эффективность производства, минимизация затрат.

The article presents the essence of the cost of production as an economic category. It finds out qualitative and quantitative differences between the price costs and production costs. The classification features of the studied category are determined and described in details.

Key words: price costs, production costs, social costs, production efficiency, minimization of expenses.